

Київський національний торговельно-економічний університет

Кафедра фінансів

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**Фінансове забезпечення державного соціального страхування
від нещасних випадків на виробництві**

Студентки 2 курсу, 1-м групи,
спеціальності 072
«Фінанси, банківська справа та страхування»
спеціалізації
«Державні та муніципальні фінанси»

Речич Юлії
Сергіївни

Науковий керівник
к.е.н., доцент

Савченко Наталія
Григорівна

Гарант освітньої програми
д.е.н., професор

Макогон Валентина
Дмитрівна

Завідувач кафедри фінансів
д.е.н., професор
заслужений діяч науки і техніки України

Чугунов Ігор
Якович

Київ 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	6
1.1. Сутність та роль державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.....	6
1.2. Джерела формування і напрями використання коштів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.....	10
РОЗДІЛ 2. СТАН ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	21
2.1. Аналіз формування та використання коштів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.....	21
2.2. Фінансовий контроль за використанням коштів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.....	30
РОЗДІЛ 3. ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ.....	37
3.1. Світовий досвід соціального страхування від нещасних випадків на виробництві	37
3.2. Розвиток фінансового забезпечення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві	43
ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	52
ДОДАТКИ.....	57

ВСТУП

Стан умов і охорони праці в Україні свідчить про наявність та зростання негативних тенденцій виробничого ризику для здоров'я та життя працюючих. Кількість працюючих у несприятливих умовах праці висока і коливається в основних галузях промисловості України від 15 до 73%, а серед регіонів - від 6 до 40%. Рівні виробничого травматизму та професійної захворюваності в Україні одні із найвищих у світі. Наслідком цього є високі показники інвалідності та смертності серед працівників працездатного віку, що свідчить про наявність суттєвих перешкод для забезпечення та розвитку трудового потенціалу України. Незважаючи на заходи, що вживаються роботодавцями щодо створення безпечних умов праці на кожному робочому місці, робочими органами виконавчої дирекції Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, центральними та місцевими органами виконавчої влади, які здійснюють контроль та нагляд за станом охорони праці в галузях економіки, рівень виробничого травматизму та профзахворюваності залишається ще досить високим.

Вивчення наукових досліджень, концепцій вітчизняних та іноземних фахівців у сфері страхування від нещасних випадків на виробництві дозволило визначити завдання, які потребують подальшого наукового вирішення. Важливим серед них є реформування системи страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні з метою перетворення її на ефективну систему соціального та фінансового захисту працюючих. При цьому потребують реалізації профілактичні заходи, спрямовані на запобігання нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві.

Дослідженнями системи соціального страхування займалися вітчизняні вчені: Артюх Т., Базилевич В., Базилевич К, Бондарук М., Гаманкова О., Горянська С., Залетов О., Кнейслер О., Лепьохіна О., Мних М., Осадець С., Паламарчук В., Юрій С. та ін.

При цьому достатню увагу було приділено питанням реформування пенсійного страхування. В той же час страхування від нещасних випадків на виробництві необґрунтовано залишалося поза увагою науковців. Були проведені тільки окремі дослідження проблем управління охороною праці на гірничодобувних підприємствах, соціального страхування в Україні та можливостей їх комерціалізації. При цьому комплексні, системні дослідження системи страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні та напрямків її реформування відсутні. Важливість вказаних питань та їх недостатнє дослідження і вирішення обумовили вибір теми дослідження, свідчать про її актуальність.

Метою даної роботи є обґрунтування теоретичних та практичних засад фінансового забезпечення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та визначення напрямів його подальшого удосконалення.

Відповідно до поставленої мети у роботі передбачено вирішити такі завдання:

- розкрити теоретичні засади державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві;
- визначити сутність державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, з'ясувати його роль і місце в системі соціального захисту населення;
- здійснити огляд зарубіжного досвіду державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та можливості його застосування в Україні;
- проаналізувати стан формування і використання коштів в системі державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні;
- оцінити результати фінансового контролю за використанням коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві;

- обґрунтувати напрями вдосконалення та розвитку державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві;

Об'єктом дослідження виступає система державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Предметом дослідження є фінансові відносини, які виникають в процесі формування і використання коштів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Методи дослідження. Основу роботи становить сукупність загальнонаукових та спеціальних прийомів і методів дослідження. У процесі виконання роботи для вирішення поставлених завдань використовувалися загальнонаукові методи досліджень, зокрема: метод системного аналізу; метод експертних оцінок (для визначення основних проблем у практиці страхування від нещасних випадків на виробництві), а також аналіз і синтез, узагальнення, індукцію і дедукцію, порівняння, зокрема, групування, відносні величини та графічні прийоми. Використано спеціальні прийоми, логічні підходи (для обґрунтування напрямів вдосконалення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві).

Інформаційною базою дослідження виступили законодавчо-нормативні документи з питань державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, наукова, періодична література, монографії вітчизняних науковців, офіційні звітні дані про формування і використання коштів Фонду соціального страхування України.

Випускна кваліфікаційна робота включає вступ, три розділи, висновки і пропозиції, список використаних джерел та додатки.

Апробація результатів дослідження. За результатами виконання випускної кваліфікаційної роботи опубліковану 1 статтю: Фінансове забезпечення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві // Зб. наук. ст. студ. – К.: Київ. нац. торг-ек. ун-т, 2020. Обсяг статті становить: 0,3 д.а.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

1.1. Сутність та роль державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання є важливою складовою системи соціального захисту населення та системи державного соціального страхування, зокрема.

Стабільне та ефективне його функціонування – необхідна умова для забезпечення конституційних гарантій щодо соціального захисту, охорони життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Дослідження матеріалів щодо розвитку системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні свідчить, що перехід України у 90-х роках минулого століття до ринкових відносин при одночасному функціонуванні застарілої системи соціального забезпечення, коли власник підприємства повинен був відшкодувати шкоду нанесену здоров'ю працівника під час виконання ним професійних обов'язків, а також закриття великої кількості підприємств призвели до зростання заборгованості перед потерпілими на виробництві.

Перед новою незалежною державою постало нелегке завдання, здійснити реформування системи соціального забезпечення, замінивши її на систему державного соціального страхування.

Державним комітетом з нагляду за охороною праці України в межах програми „Трансформ” за допомогою Міністерства праці та соціального захисту Федеративної Республіки Німеччини було розроблено проект Закону “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності.” (далі – базовий Закон), який був прийнятий

Верховною Радою України у 1999 році і набрав чинності з 01.04.2001 року [34].

Загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання здійснюється у відповідності до Закону України “Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування” 23 вересня 1999 року № 1105-XIV [34].

Страхування від нещасного випадку є самостійним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, за допомогою якого здійснюється соціальний захист, охорона життя та здоров'я громадян у процесі їх трудової діяльності.

Завданнями страхування від нещасного випадку на виробництві є:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;
- відновлення здоров'я та працездатності потерпілих на виробництві від нещасних випадків або професійних захворювань;
- відшкодування шкоди, пов'язаної з втратою застрахованими особами заробітної плати або відповідної її частини під час виконання трудових обов'язків, надання їм соціальних послуг у зв'язку з ушкодженням здоров'я, а також у разі їх смерті здійснення страхових виплат непрацездатним членам їх сімей [34].

Слід зазначити, що система загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, яка створена в Україні, базується на вимогах Європейського кодексу соціального забезпечення (1964 р.) та рекомендаціях Міжнародної організації праці № 67 (1944 р.)

Відмітимо, що суб'єктами страхування від нещасного випадку на виробництві є страхувальники та страховик (рис.1.1.).

Слід сказати, що в Україні даному виду соціального страхування підлягають: особи, які працюють на умовах трудового договору (контракту); учні та студенти навчальних закладів, клінічні ординатори, аспіранти, докторанти, залучені до будь-яких робіт під час, перед або після занять; під час занять, коли вони набувають професійних навичок; у період проходження виробничої практики (стажування), виконання робіт на підприємствах; особи, які утримуються у виправних, лікувально-трудовах, виховно-трудовах закладах та залучаються до трудової діяльності на виробництві цих установ або на інших підприємствах за спеціальними договорами. Всі особи, вважаються застрахованими з моменту набрання чинності Закону України “Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування” від 23 вересня 1999 року № 1105-XIV незалежно від фактичного виконання страхувальниками своїх зобов’язань щодо сплати страхових внесків [34].

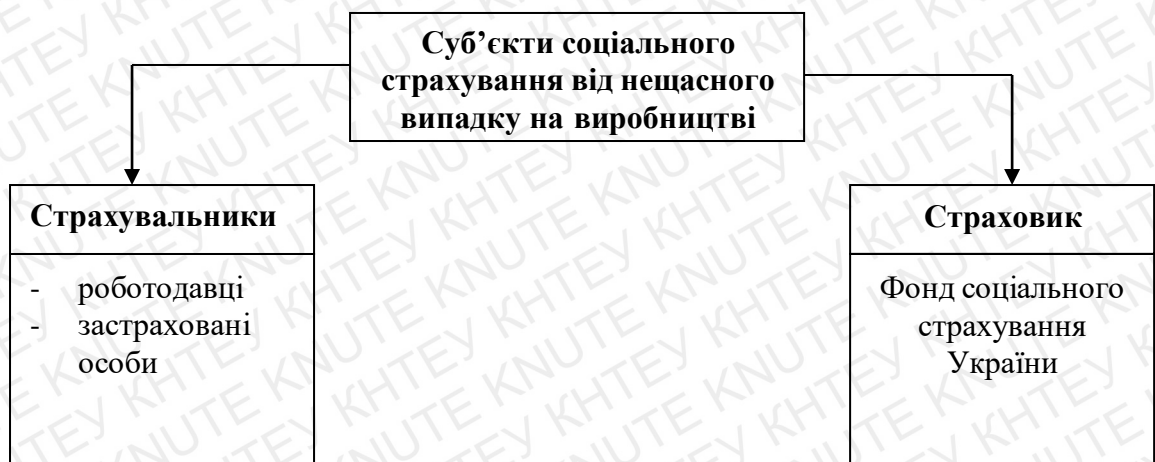

Рис. 1.1. Суб'єкти державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Джерело: Складено автором за даними: Про загальнообов’язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>

Зауважимо, що вирішення завдань, які поставлені перед системою соціального страхування від нещасних випадків на виробництві здійснюється на основі законодавчо закріплених принципів. До них належать:

- паритетність держави, представників застрахованих осіб та роботодавців в управлінні страхуванням від нещасного випадку; своєчасне та повне відшкодування шкоди страховиком;
- обов'язковість страхування від нещасного випадку осіб, які працюють на умовах трудового договору (контракту) та інших підставах, передбачених законодавством про працю, а також добровільність такого страхування для осіб, які забезпечують себе роботою самостійно, та громадян
- суб'єктів підприємницької діяльності;
- надання державних гарантій реалізації застрахованими громадянами своїх прав;
- обов'язковість сплати страхувальником страхових внесків;
- формування та витрачання страхових коштів на солідарній основі;
- економічна заінтересованість суб'єктів страхування в поліпшенні умов і безпеки праці;
- цільове використання коштів страхування від нещасного випадку

[34].

Таким чином, можна стверджувати, що соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві є важливою складовою соціального захисту працездатного населення. Даний соціальний інститут сприяє підвищенню стабільності в суспільстві та економіці, сприяє гармонізації трудових відносин на підприємствах, в установах та організаціях. Із розвитком суспільства місце і роль соціального страхування в суспільстві зростають, що обумовлено все більшим охопленням працездатного населення державним соціальним страхуванням від нещасних випадків на виробництві, розвитком демократії та посиленням соціального захисту найважливіших прав людини у сучасних цивілізованих державах.

1.2. Джерела формування і напрями використання коштів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Праця посідає центральне місце в житті громадян і визначає стабільність родини зокрема та суспільства загалом. Громадяни прагнуть мати таку роботу, яка забезпечувала б їм належний рівень життя. Але при цьому вони не завжди замислюються над тим, наскільки умови праці гарантують їм безпеку від ушкодження здоров'я.

За даними Міжнародної організації праці, у світі нещасні випадки на виробництві і професійні захворювання щорічно забирають життя більше двох мільйонів працівників, а близько 270 млн. отримують травми.

В Україні питання виробничої безпеки віднесені урядом до категорії особливої державної і суспільної значимості.

По-перше, тому що стан безпеки праці є тим індикатором, який висвітлює технічний стан підприємства та ставлення держави до збереження трудового потенціалу. І стабільне економічне зростання нашої держави упродовж останніх років спонукає ще активніше шукати шляхи підвищення стану промислової безпеки та охорони праці на підприємствах країни.

По-друге, Україна сповідує цінності цивілізованого світу, для якого гідна праця, це насамперед, - безпечна праця.

За останні роки на тлі щорічного зростання внутрішнього валового продукту в Україні, завдяки вжитим заходам, абсолютна кількість нещасних випадків, зокрема смертельних, щорічно зменшується. Але, незважаючи на постійне та стале зниження виробничого травматизму, рівень безпеки на підприємствах України значно нижчий, ніж у більшості розвинених країн світу.

В Україні найвищий показник за ризиком загибелі на 100тис.працюючих, наприклад, порівняно з Англією – у 8,5 разу, Японією – у 3 рази, Німеччиною – більш, ніж у двічі.

При виробництві внутрішнього валового продукту з розрахунку на \$ 1 млрд. в Україні втрачається 23 людських життя, а в країнах Західної Європи – одне. Середній вік загиблих на виробництві – від 30 до 40 років. Тобто найдієздатніші та найперспективніші працівники. На сучасному етапі в Україні травматизм визначається загалом як задовільний. Один смертельний випадок припадає майже на 11 тис. працюючих [39].

Саме за таких умов питання збереження трудового потенціалу набуває особливої значимості.

В умовах переходу до ринкової економіки на основі партнерської участі держави, роботодавців і застрахованих осіб було створено стійку фінансову систему для економічного захисту людини у разі нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Виконавцем цього важливого завдання визначено Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, діяльність якого направлена на реалізацію державної політики соціального захисту працюючих і членів їх сімей.

Зі створенням у 2001 році Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України в державі було розв'язано гостру проблему страхових виплат потерпілим на виробництві, покращилося їх медико-соціальне обслуговування. В короткий термін було запроваджено нові принципи страхування соціальних ризиків на випадок ушкодження здоров'я, досягнуто зниження рівня соціальної напруги, зокрема, погашено заборгованість із страхових виплат інвалідам-шахтарям, яка мала місце на початку створення Фонду.

Завдяки цьому роботодавці, особливо представники малого і середнього бізнесу, звільнилися від виплат на відшкодування шкоди потерпілим на виробництві, а потерпілі, вперше за всю історію незалежної України, отримали належне їм відшкодування матеріальної шкоди та були забезпечені якісними послугами реабілітації.

За роки своєї діяльності Фонд підтвердив репутацію надійного соціального партнера, успішно склав тест перед суспільством на відповідність кращим європейським стандартам піклування про людину праці.

Зазначимо, що джерелами формування коштів Фонду соціального страхування є:

- внески роботодавців: для підприємств - з віднесенням на валові витрати виробництва, для бюджетних установ та організацій - з асигнувань, виділених на їх утримання та забезпечення;
- капіталізовані платежі, що надійшли у випадках ліквідації страхувальників у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України;
- прибуток, одержаний від тимчасово вільних коштів Фонду на депозитних рахунках в банках;
- кошти, одержані від стягнення штрафів і пені з страхувальників, штрафів з працівників, винних у порушенні вимог нормативних актів з охорони праці, а також адміністративних стягнень у вигляді штрафів з посадових осіб підприємств, установ, організацій, фізичних осіб, які використовують найману працю, передбачених Кодексом України про адміністративні правопорушення
- добровільні внески та інші надходження, отримання яких не суперечить законодавству [34].

Зазначимо, що страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання є єдиним видом загальнообов'язкового державного соціального страхування, що не передбачає сплати страхових внесків найманими працівниками. Кошти Фонду формуються виключно за рахунок страхових внесків роботодавців.

Кошти на здійснення страхування від нещасного випадку не включаються до складу Державного бюджету України та використовуються виключно за їх прямим призначенням.

Умови, порядок обслуговування, гарантії збереження коштів Фонду соціального страхування від нещасних випадків визначаються договором між банком, виконавчою дирекцією цього Фонду та Кабінетом Міністрів України.

Рішення про перерахування тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду, на депозитний рахунок приймає правління Фонду.

Порядок розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду, на депозитному рахунку визначається Кабінетом Міністрів України, а умови, порядок обслуговування та збереження цих коштів визначаються договором між банком і виконавчою дирекцією Фонду за погодженням з правлінням Фонду.

Відмітимо, що видами матеріального забезпечення та соціальних послуг, що фінансуються Фондом соціального страхування і є:

- страхова виплата втраченого заробітку (або відповідної його частини) залежно від ступеня втрати потерпілим професійної працездатності;
- страхова виплата в установлених випадках одноразової допомоги потерпілому (членам його сім'ї та особам, які перебували на утриманні померлого);
- страхова виплата пенсії по інвалідності потерпілому;
- страхова виплата пенсії у зв'язку з втратою годувальника;
- страхова виплата дитині, яка народилася інвалідом внаслідок травмування на виробництві або професійного захворювання її матері під час вагітності;
- страхові виплати на медичну та соціальну допомогу [34].

Страхові виплати Фонд соціального страхування здійснює застрахованій особі чи особам, які мають на це право, у разі настання страхового випадку.

Слід відмітити, що витрати на медичну та соціальну допомогу, включають в тому числі витрати на: додаткове харчування, придбання ліків,

спеціальний медичний, постійний сторонній догляд, побутове обслуговування, протезування, санаторно-курортне лікування, придбання спеціальних засобів пересування тощо, якщо потребу в них визначено висновками медико-соціальної експертної комісії.

Враховуючи особливості захисту здоров'я потерпілого, поряд із відшкодуванням майнової шкоди компенсується і моральна шкода за наявності факту заподіяння цієї шкоди потерпілому (ч. 3 ст. 28 базового Закону).

Відповідно до ст.ст. 23, 1167 Цивільного кодексу України моральна шкода потерпілого від нещасного випадку на виробництві чи професійного захворювання полягає, зокрема, у фізичному болі, фізичних та душевних стражданнях, яких він зазнає у зв'язку з каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я. Як наслідок, моральна шкода, заподіяна умовами виробництва, спричинює порушення таких особистих немайнових прав, як право на життя, право на охорону здоров'я тощо.

Ушкодження здоров'я, заподіяні потерпілому під час виконання трудових обов'язків, незалежно від ступеня втрати професійної працездатності спричиняють йому моральні та фізичні страждання. У випадку каліцтва потерпілий втрачає працездатність і зазнає значно більшої моральної шкоди, ніж заподіяна працівникові, який не втратив професійної працездатності.

Встановлення Законом обов'язку Фонду відшкодувати моральну шкоду є засобом реалізації потерпілим гарантованого державою усім застрахованим громадянам забезпечення прав у страхуванні від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання (ст. 3 базового Закону).

У сучасних умовах розвитку нашої держави особливо актуального значення набуває здійснення державного контролю і нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Слід зазначити, що виконання державою своїх обов'язків у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві відбувається шляхом здійснення державного нагляду, метою якого є контроль за дотриманням законів та інших нормативно-правових актів, що регулюють відносини у цій сфері.

Основами законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлено, що нагляд за діяльністю цільових фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють наглядові ради [28]. А управління фондами було запроваджено на паритетній основі державою, представниками застрахованих осіб і роботодавців (принцип трипартизму) по 15 членів правління від кожної сторони. В результаті забезпечено баланс інтересів кожної із сторін соціального партнерства, що створило умови для розвитку суспільних відносин у зазначеній сфері діяльності (рис.1.2.).

Наглядова рада здійснює контроль за виконанням статутних завдань та цільовим використанням коштів відповідним фондом. До складу наглядової ради входять в рівній кількості представники від застрахованих громадян, роботодавців та держави.

Наглядова рада проводить свою діяльність на принципах рівноправності сторін та їх відповідальності за прийняті нею рішення.

Прийнятими законами з конкретних видів загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлено представництво від кожної сторони в кількості по 15 осіб [39].

Зазначеними законами визначено, що члени наглядової ради працюють на громадських засадах і не можуть одночасно бути членами правлінь фондів та працівниками виконавчих дирекцій цих фондів.

Представники застрахованих осіб делегуються об'єднаннями профспілок, а представниками від роботодавців – об'єднаннями роботодавців. Порядок делегування сторони визначають самостійно. Склад наглядової ради від держави затверджується Кабінетом Міністрів України.

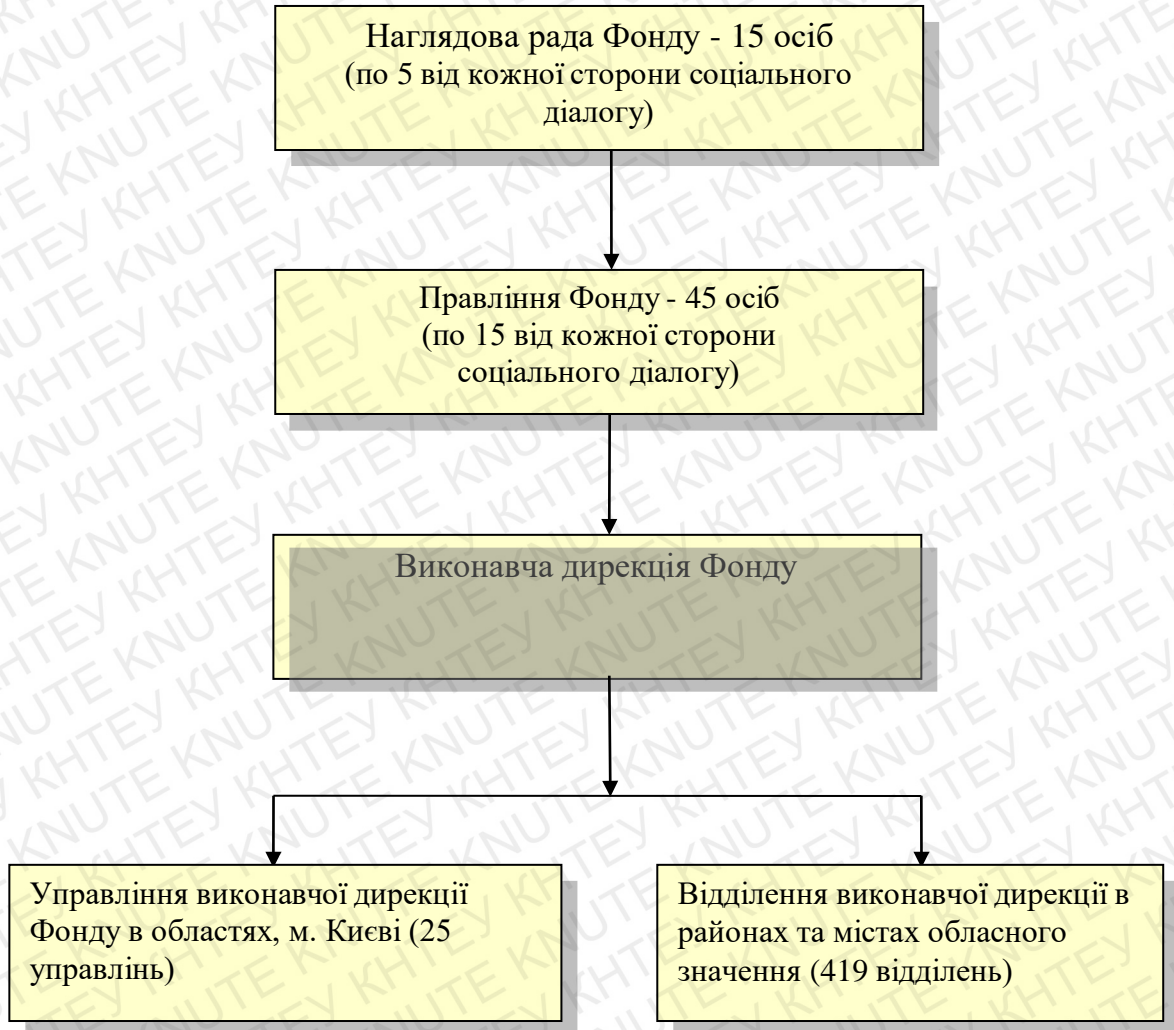

Рис.1.2. Структура органів управління та нагляду у сфері державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Джерело: Складено автором за даними: Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rada.gov.ua/>

Термін повноважень членів наглядових рад становить 6 років і закінчується в день першого засідання новоутвореної наглядової ради.

До основних функцій наглядової ради належить:

- перевірка діяльності фондів;

- заслуховування звітів правлінь та виконавчих дирекцій фондів з питань виконання ними статутних завдань фондів і використання коштів за цільовим призначенням;
- у разі потреби, крім щорічних аудиторських перевірок використання страхових коштів, призначає позачергові перевірки фінансової діяльності фондів або окремих напрямів його роботи, діяльності робочих органів виконавчих дирекцій фондів;
- узагальнює практику застосування законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування і подає пропозиції правлінню фондів та Кабінету Міністрів України про його вдосконалення;
- у разі порушень законодавства про загальнообов'язкове державне соціальне страхування встановлює фондам строки для їх усунення, в разі необхідності вимагає скликання правлінь фондів [39].

Засідання наглядових рад проводяться не рідше одного разу на півроку, позачергові засідання можуть скликатися за вимогою більшості членів наглядової ради.

Для виконання своїх функцій наглядова рада має право залучати спеціалістів центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для проведення перевірок та експертизи з питань, що належить до її компетенції.

Державний нагляд у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування здійснюють спеціально уповноважені центральні органи виконавчої влади відповідно до базових законів з питань соціального страхування.

Метою державного нагляду є контроль за дотриманням страховальниками та страховиками законодавства, що регулює відносини у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, від нещасних випадків на виробництві та професійних

захворювань, у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності та витратами, зумовленими похованням.

Порядок здійснення державного нагляду у сфері страхування від нещасного випадку на виробництві регламентується постановою Кабінету Міністрів України від 26.11.2003 № 1845 „Про затвердження Порядку здійснення державного нагляду у сфері загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності”.

Державний нагляд у сфері страхування від нещасного випадку здійснюють:

- Міністерство соціальної політики України (головний орган у системі органів державного нагляду щодо забезпечення здійснення державного нагляду за додержанням Фондом соціального страхування України законодавства про страхування від нещасного випадку);
- Державний комітет України з промислової безпеки, охорони праці та гірничого нагляду;
- Державна аудиторська служба України;
- відповідні територіальні органи, на яких може бути покладено здійснення державного нагляду в Автономній Республіці Крим та областях.

Мінсоцполітики перевіряє питання додержання встановленого порядку щодо:

- управління страхуванням від нещасних випадків;
- здійснення страхування від нещасних випадків;
- здійснення застрахованим та особам, які перебувають на їх утриманні, страхових виплат і надання соціальних послуг;
- виконання обов'язків, пов'язаних з координацією страхової діяльності.

Держпромгірнагляд перевіряє питання додержання встановленого порядку:

- проведення профілактичних заходів, спрямованих на усунення шкідливих і небезпечних виробничих факторів, запобігання нещасним

випадкам на виробництві, професійним захворюванням та іншим випадкам загрози здоров'ю застрахованих, викликаним умовами праці;

- фінансування Національної, галузевих і регіональних програм поліпшення стану безпеки, гігієни праці та виробничого середовища.

Державна аудиторська служба України перевіряє фінансову діяльність виконавчої дирекції Фонду та її робочих органів, а саме:

- перерахування, облік і цільове використання страхових коштів, матеріальних цінностей, їх збереження, стан і достовірність бухгалтерського обліку та фінансової звітності;

- розміщення тимчасово вільних коштів, у тому числі резерву коштів Фонду;

- використання і збереження державного та комунального майна, в тому числі переданого в користування.

Проте, незважаючи на те, що запровадження з 1 січня 2011 року єдиного внеску та нової системи адміністрування збору та обліку внесків на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не передбачає зміни принципів засад системи загальнообов'язкового державного соціального страхування (кошти соціального страхування залишаються відокремленими від коштів державного бюджету, зберігається страховий принцип формування фінансової системи соціального страхування та принцип паритетності представників тих сторін, за рахунок яких формуються кошти фондів соціального страхування), соціальне страхування як сфера суспільних відносин, серед яких відносини з формування джерел фінансування соціального забезпечення, управління соціальним страхуванням, надання матеріального забезпечення та соціальних послуг за окремими видами соціального страхування, зазнає певних змін.

Так, контрольна функція, що реалізується з метою перевірки дотримання чинного законодавства у сфері соціального страхування та узгодження суспільних, колективних та приватних інтересів у державі, зазнала змін внаслідок перегрупування об'єктів контролю та перерозподілу

повноважень органів управління фондами соціального страхування. Контрольні функції цих фондів, в тому числі і Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві поділяється на контроль:

- за рухом грошових коштів, повнотою та своєчасністю сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування (здійснює Державна фіскальна служба України, у якій зосереджені функції реєстрації платників, збору та обліку внесків);

- за діяльністю виконавчої дирекції та цільовим використанням коштів (здійснюють правління фондів за окремими видами страхування та їх Наглядові ради);

- за виконанням статутних завдань (здійснюють Наглядові ради фондів державного соціального страхування).

Таким чином, основним джерелом формування доходів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві виступає єдиний соціальний внесок, платниками якого виступають роботодавці.

РОЗДІЛ 2

СТАН ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

2.1. Аналіз формування та використання коштів соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Система державного соціального страхування сьогодні активно реформується та оновлюється. Основними напрямками модернізації може бути визначено: – спрощення обслуговування застрахованих осіб та роботодавців; – підвищення ефективності управління; – скорочення та оптимізація витрат на управління [40].

Обов'язкові внески страхувальників-роботодавців і застрахованих осіб є основним джерелом доходів бюджетів фондів і становлять близько 80 % їх обсягу. В Україні на протязі 2011-2019 рр. відбувались зміни тарифів єдиного соціального внеску для роботодавців (табл.1.1).

Слід відмітити, що протягом 2011-2019 років відбувались також зміни тарифів на загальнообов'язкове державне соціальне страхування і для найманих працівників (табл.1.2).

Розмір єдиного внеску для кожної категорії платників та пропорції його розподілу за видами загальнообов'язкового державного соціального страхування встановлюються з урахуванням того, що вони повинні забезпечувати застрахованим особам страхові виплати і соціальні послуги, передбачені законодавством про загальнообов'язкове державне соціальне страхування; фінансування заходів, спрямованих на профілактику страхових випадків; створення резерву коштів для забезпечення страхових виплат та надання соціальних послуг застрахованим особам; покриття адміністративних витрат із забезпечення функціонування системи загальнообов'язкового державного соціального страхування.

Таблиця 1.1.

Розміри єдиного соціального внеску для роботодавців на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні у 2011-2019 рр.

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
2011-2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				36,3 -49,7
2016-2019	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				22

Таблиця 1.2.

Розміри єдиного соціального внеску для найманих працівників на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні у 2011-2019 рр.

Роки	Соціальне страхування на випадок безробіття	Соціальне страхування у зв'язку з тимчасовою втратою працездатності	Пенсійне страхування	Соціальне страхування від нещасних випадків на виробництві	Разом
2011-2015	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				3,6
2016-2019	єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування				--

Платниками ЄСВ, згідно з чинним законодавством, визначено:

– роботодавців – юридичних осіб, їхні філії, представництва, відділення та інші відокремлені підрозділи, що мають окремий баланс та самостійно здійснюють розрахунки із застрахованими особами;

– фізичних осіб – підприємців, які використовують працю інших осіб, а також фонд оплати праці, у тому числі ті, які вибрали спрощену систему оподаткування, що сплачують ЄСВ «за себе»;

– найманих працівників – фізичних осіб, які виконують роботи за цивільно-правовими договорами. Взяття на облік суб'єктів господарювання здійснюється відповідно до «Порядку взяття на облік та зняття з обліку в органах Пенсійного фонду України платників єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування», затвердженого

Постановою правління Пенсійного фонду України від 27.09.2010 № 21-6.

Так, згідно з пунктами 2.1 та 2.2 цього Порядку, взяття на облік платника єдиного соціального внеску – юридичної особи здійснює територіальне управління ПФУ за місцезнаходженням юридичної особи, а платника єдиного соціального внеску – фізичної особи – підприємця – орган ПФУ за місцем її проживання. Підстава для взяття на облік юридичних осіб – це відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації юридичної особи, а фізичних осіб – підприємців – відомості з реєстраційної картки на проведення державної реєстрації фізичної особи – підприємця [28].

За рахунок організації соціального страхування суспільство отримало можливість здійснювати компенсацію соціальних ризиків шляхом перерозподілу частини національного доходу між окремими групами населення в автономному від інших перерозподільчих режимів з врахуванням міри соціального ризику і розмірів трудової участі кожного члена суспільства в формуванні національного доходу. Економічну основу соціального страхування складають страхові відносини, умови яких являються всезагальними і встановлюються державою.

Вагомими причинами формування несприятливих умов праці є: недосконалість технологічного процесу, використання застарілого обладнання, машин і механізмів та їх несправність, неефективність та невикористання засобів захисту працюючими, порушення правил охорони праці, режимів праці і відпочинку, тривалий час роботи у шкідливих

виробничих умовах, не проведення або низька якість проведення атестації робочих місць за умовами праці, несвоєчасне виявлення та пізня діагностика професійних захворювань, низька якість проведення медичних оглядів працівників, руйнація системи промислової медицини.

Основною та принциповою передумовою здійснення страхових виплат, надання соціальних послуг потерпілим від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань є своєчасна та в повному обсязі сплата страхувальниками страхових внесків до Фонду.

Одним із основних показників стану охорони праці є рівень виробничого травматизму та професійної захворюваності.

Аналіз стану нещасних випадків свідчить, що в Україні з 2015 року по 2017 рік – кількість нещасних випадків збільшувалася, а з 2018 року по 2019 рік – зменшувалася.

За 2019 рік робочими органами виконавчої дирекції Фонду зареєстровано 4 394 (з них 410 - смертельно) потерпілих від нещасних випадків на виробництві, на яких складено акти за формою Н-1, пов'язані з виробництвом. У тому числі складено 3 754 (в т.ч. смертельно – 270) акти за формою Н-1, пов'язаних із виробництвом, на випадки, що сталися і розслідування яких закінчилось у звітному періоді, та 640 (в т.ч. смертельно – 140) актів на випадки, що сталися у минулих роках, а акти на них складені у звітному періоді.

За 2019 рік у порівнянні з 2018 роком кількість страхових нещасних випадків зменшилась на 8,6 % (з 4 805 до 4 394), кількість смертельно травмованих осіб збільшилась на 17,1 % (з 350 до 410).

Зростання кількості страхових нещасних випадків на виробництві відбулося у: м. Києві – на 55 випадків, або на 12,1 %, Дніпропетровській області – на 17 випадків, або на 2,6 %, Сумській та Одеській області – на 14 випадків, або на 16,1 % та 9,2 % відповідно, Чернівецькій області – на 9 випадків, або на 25 %, Хмельницькій, Полтавській та Волинській області – на 6 випадків, або на 5,4 %, 3,5 % та 3,4 % відповідно.

Значно збільшилась кількість страхових нещасних випадків із смертельним наслідком у: Київській області – на 14 випадків, або у 2,2 рази (з 12 до 26), Харківській області – на 13 випадків, або у 2,6 разів (з 8 до 21), Миколаївській та Вінницькій областях – на 9 випадків, або у 2,1 разів (з 8 до 17) та у 2 рази (з 9 до 18) відповідно.

Серед причин страхових нещасних випадків переважають організаційні – 66,8 % (2 933) нещасних випадків. Через психофізіологічні причини сталося 18,4 % (810) нещасних випадків, через технічні причини – 11,9 % (525) нещасних випадків, через техногенні, природні, екологічні та соціальні причини – 0,7 % (29) нещасних випадків та через інші причини – 2,2 % (97) нещасних випадків. Протягом 2019 року порівняно з 2018 роком питома вага кількості страхових нещасних випадків з організаційних причин залишилась без змін (66,8 %), з психофізіологічних причин – зменшилась на 2,5 відсоткових пунктів (з 20,9 % до 18,4 %), з технічних причин – зменшилась на 0,4 відсоткових пунктів (з 12,3 % до 11,9 %).

До основних подій, які призвели до страхових нещасних випадків, відносяться:

- падіння потерпілого під час пересування – 21,2 % (930 травмованих осіб від загальної кількості травмованих по Україні);
- дія рухомих і таких, що обертаються, деталей обладнання, машин і механізмів – 12,1 % (533 особи);
- падіння потерпілого з висоти – 8,4 % (369 осіб);
- дорожньо-транспортна пригода на дорогах (шляхах) загального користування – 7,8 % (343 особи);
- навмисне вбивство або травма, заподіяна іншою особою – 5,2 % (228 осіб);
- падіння устаткування (обладнання) або їх конструктивних елементів – 4,1 % (182 особи).

Станом на 01 січня 2020 року кількість страхувальників у Фонді становила 3 298 634 осіб, з них: юридичних осіб – 1 418 498, фізичних осіб – 1 880 134, добровільно застрахованих осіб – 2.

За 2019 рік доходи Фонду склали 25 069 032,3 тис. грн, або 99,6 % від плану, в тому числі страхові внески страхувальників та застрахованих осіб – 24 950 371,4 тис. грн, що становить 99,6 % від плану.

Протягом 2019 року робочими органами виконавчої дирекції Фонду та їх відділеннями проводилась відповідна претензійно-позовна робота по погашенню заборгованості із сплати страхових коштів до Фонду.

З метою стягнення заборгованості зі сплати страхових коштів управліннями виконавчої дирекції Фонду станом на 01.01.2020 подано позовних заяв до суду на суму 100 975,9 тис. грн, заявлено кредиторські вимоги до страхувальників – банкрутів на 352 011,7 тис. грн, у виконавчому провадженні знаходиться заборгованість зі сплати страхових коштів на суму 664 721,3 тис. гривень.

Станом на 01 січня 2020 року робочими органами виконавчої дирекції Фонду здійснюються щомісячні страхові виплати 205,5 тисячам потерпілих (членів їх сімей).

За 2019 рік витрати на страхові виплати склали 8,5 млрд гривень, що на 657,9 млн грн, або 8,4% більше порівняно з 2018 роком.

У структурі страхових виплат, здійснених за 2019 рік, основна частина припадає на:

- щомісячні страхові виплати – 8 234,5 млн грн, що становить 97% витрат на страхові виплати;
- допомогу по тимчасовій непрацездатності внаслідок нещасного випадку на виробництві – 128 млн грн (1,5%);
- одноразову допомогу – 127,3 млн грн (1,5%).

Найбільша сума страхових виплат по Україні за 9 місяців 2019 року виплачена в областях: Дніпропетровській – 24,0%; Донецькій, що складає

23,4%; Львівській – 10,5%; Харківській – 5,9%; Луганській – 5,7%; Запорізькій – 3,9%; Волинській – 2,5% та місті Києві - 2,8%.

Станом на 01.01.2020 щомісячну грошову суму в разі часткової чи повної втрати працездатності, що компенсує відповідну частину втраченого заробітку потерпілого, отримують 195,7 тис. осіб, що порівняно з попереднім роком менше на 1,3 відсотка.

Водночас сума витрачених коштів за 2019 року на цей вид виплати склала 7 921,4 млн грн, що на 600,4 млн грн, або на 8,2% більше порівняно з 2018 роком.

Середньомісячний розмір призначеної виплати за 2019 рік склав 3 411,07 грн, що на 284,65 грн, або 9,1% вище порівняно з 2018 роком.

Чисельність отримувачів щомісячної страхової виплати особам, які мають на це право в разі втрати годувальника, порівняно з 2018 роком зменшилась на 3,6% і складає станом на 01.01.2020 – 9,8 тис. осіб.

Сума витрат на цю виплату за 2019 рік склала 313,2 млн грн, що на 15,6 млн грн, або 5,3% більше порівняно з 2018 роком.

Середньомісячний розмір призначеної виплати за 2019 рік склав 2 673,05 грн, що на 211,52 грн (8,6%) більше порівняно з 2018 роком.

З метою виконання частини другої статті 37 та абзацу першого пункту 10 розділу VII «Прикінцеві та перехідні положення» Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» та дотримання норм постанови Кабінету Міністрів України від 20.02.2019 № 160 «Про перерахування розміру щомісячних страхових виплат потерпілим від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності, та особам, які мають право на страхові виплати у разі смерті потерпілого» з 01 березня 2019 року перераховано розмір щомісячної страхової виплати майже 207 тисячам потерпілих на виробництві та особам, які мають право на виплати в разі втрати годувальника, при цьому розмір щомісячних страхових виплат збільшився в середньому на 158,8 грн, або 5 відсотків. Середній розмір щомісячних

страхових виплат для 88 тис. потерпілих шахтарів (членів їх сімей) збільшився на 218,4 гривень.

Потерпілим та особам, які мають право на щомісячні страхові виплати, у яких розмір підвищення щомісячних виплат внаслідок проведених перерахунків не перевищив суму індексації, було продовжено проведення індексації їх грошових доходів, відповідно до пункту 2 Порядку проведення індексації грошових доходів населення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 17.07.2003 № 1078.

Загальна сума витрат на індексацію за 2019 рік склала 9,5 млн гривень. З цієї суми 7,9 млн грн, або 82,7% виплачено потерпілим та 1,6 млн грн, або 17,3% особам, які мають право на страхові виплати в разі смерті потерпілого. У IV кварталі 2019 року індексацію страхових виплат отримали 5,3 тис. осіб, при цьому середньомісячний розмір індексації за IV квартал 2019 року склав 136,16 гривні на особу.

Протягом 2019 року одноразову допомогу в разі стійкої втрати професійної працездатності потерпілому призначено 3 866 особам, що на 112 осіб, або 3% більше порівняно з 2018 роком.

Загальна сума витрат на ці виплати склала 52,9 млн грн, а середній розмір допомоги на одного потерпілого склав 13,6 тис грн, що на 1,5 тис. грн, або 12,8% більше, ніж за 2018 рік.

У 2019 році 326 сім'ям призначено одноразову допомогу в разі смерті потерпілого, що порівняно з 2018 роком на 11 сімей, або 3,5% більше. Крім того, одноразова допомога була призначена 305 утриманцям, що більше порівняно з 2018 роком на 6 осіб (2%).

За 2019 рік сума видатків на виплату одноразової допомоги сім'ї склала 62,3 млн гривень. Сума одноразової допомоги утриманцям склала 12,1 млн гривень.

Одноразова допомога в разі смерті потерпілого на одну сім'ю за 2019 рік в середньому призначалась у розмірі 192,4 тис. грн, що на 20,6 тис. грн, або 12% більше, ніж за 2018 рік.

Середній розмір одноразової допомоги на одного утриманця склав 39,8 тис. грн, що на 5,2 тис. грн, або 14,9% більше порівняно з 2018 роком.

У 2019 році робочі органи виконавчої дирекції Фонду проводили виплати внутрішньо переміщеним особам. Чисельність таких потерпілих (членів їх сімей) станом на 01.01.2020 становить 48,1 тис. осіб, або 23,4% загальної кількості отримувачів щомісячних страхових виплат, а порівняно з 2018 роком збільшилась на 0,2 тис. осіб, або 0,5 відсотка.

Сума виплачених коштів за 2019 рік склала 2,1 млрд грн, що на 38,9 млн грн, або 1,9% більше, ніж за 2018 рік.

Також у 2019 році Фонд проводив виплату щомісячних страхових сум 1 162 потерпілим (членам їх сімей), що проживають за межами України, в країнах, з якими укладено міжнародну угоду України та передбачено здійснення страхових виплат і надання соціальних послуг. Цим потерпілим (членам їх сімей) за звітний рік було виплачено 56,7 млн гривень. Найбільша кількість потерпілих (членів їх сімей) 997 осіб, або 85,8% від загальної кількості осіб, які виїхали за межі України, проживають в Російській Федерації, в Республіці Білорусь відповідно 121 особа, або 10,4%, в Республіці Молдова – 13 осіб (1,1%), в Азербайджанській Республіці - 10 осіб, або 0,9 відсотка.

Таким чином, можна стверджувати про наявність проблеми фінансової збалансованості бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві.

Розглядаючи структуру видатків Фонду можна говорити про те, що переважну частку в ній складають видатки на матеріальне забезпечення та соціальні послуги потерпілим від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Сучасні тенденції фінансування видатків, спрямованих на забезпечення відповідного рівня соціального захисту населення буде досліджено нами у наступному параграфі.

2.2. Фінансовий контроль за використанням коштів державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Щорічне збільшення обсягів фінансових ресурсів, які витрачаються з фондів державного соціального страхування на соціальний захист населення, а також зростання їх частки у ВВП країни обумовлюють зростання їх впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

В той же час існування проблеми обмеженості фінансових ресурсів для розв'язання важливих завдань соціального захисту населення, в першу чергу, ставить питання про ефективність їх використання.

Ми поділяємо думку О. Байбекової, яка стверджує: "... ми керуємо тим, що ми можемо оцінити. Якщо ви не в змозі оцінити свою діяльність, то ви не зможете контролювати і управляти процесом, а також удосконалювати його" [1].

Проблема контролю за ефективним використанням коштів на соціальні цілі особливо гостро постала за сучасних умов незбалансованості коштів системи державного соціального страхування в цілому та соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, зокрема.

Погоджуємося з думкою Байбекової О., що метою контролю за використанням коштів у державних фондах соціального страхування є «...показати ті прогалини в законодавстві, що дають можливість перетворювати соціальні кошти на «брудні гроші», оплачувати втридорога ...роботи, товари і послуги, які непотрібні суспільству, проте сприяють збагаченню їх розпорядників». [2]

На наш погляд, враховуючи всю гамму функціонального навантаження фінансового контролю у соціальній сфері держави, визначальним буде той синергетичний ефект, який досягається в гармонізації державних (національних) та особистих інтересів громадян. У цій площині якісна результативність буде досягатися як у сфері гармонізації правового захисту

соціальних цінностей, так і в напрацюванні економічних механізмів досягнення їх інтеграції.

Саме фінансовий контроль покликаний напрацювати ситуативне поле можливих загроз та отриманих викликів щодо розбалансування цих інтересів.

Попри те що законодавством чітко визначено регламент витрачання коштів страхових фондів, порушення, частина яких є зловживаннями або межує з ними, настільки суттєві, що подальший, хоча б один раз на два роки, моніторинг стану фінансової дисципліни у Фондах не втрачає актуальності.

Давно стало аксіомою, що у фінансовій дисципліні не може бути виключень, які б дозволяли комусь діяти всупереч законодавству. А це означає, що для ревізора право є головним і єдиним аргументом для висновку про наявність або відсутність порушень.

Зупинимось на найбільш загальних фінансових порушеннях, які мають місце в роботі системи соціального страхування і призводять до значних фінансових та матеріальних втрат.

Так, результати діяльності органів Державної аудиторської служби за використанням коштів в системі соціального страхування протягом 2016-2017 років засвідчили наступне. Обсяг фінансових ресурсів системи соціального страхування, охоплених перевітками у 2017 році становив майже 24,5 млрд. грн., що на 7,7% більше, ніж у 2016 році. Серед них виявлені фінансові порушення склали 0,4% обсягу таких ресурсів, що на 0,2 в. п. більше, ніж у 2016 році. Структура виявлених фінансових порушень мала наступний вигляд (рис.2.2.).

Крім цього, у 2017 році в системі соціального страхування було виявлено втрат фінансових та матеріальних ресурсів, допущених внаслідок неефективних управлінських дій на суму 23,4 млн. грн., з яких непродуктивні (зайві витрати) склали 22,9 млн. грн.

Аналіз показує, що рівень усунутих фінансових порушень, виявлених в системі соціального страхування в 2017 році зменшився в порівнянні з 2016

роком. Так, у 2016 році частка відшкодованих втрат фінансових та матеріальних ресурсів, допущених внаслідок порушення законодавства, становила 71,1%. У 2017 році вона зменшилася до 25,6% або на 45,5 в. п. Низькою є частка усунутих фінансових порушень, що не призвели до втрат в системі соціального страхування. У 2016 році вона становила 14%, а у 2017 році вона зменшилася до 4,1%.

Спектр виявлених перевірками Фондів у 2016-2017 рр. проблем досить широкий – від планування і проведення видатків всупереч законодавству, що спричиняє реальні збитки, до «хитромудрого вуалювання» неефективного і незаконного витрачання ресурсів.

Так, результати перевірки Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві засвідчили, що його дирекцією та робочими органами вживалися певні заходи для усунення порушень, виявлених попередньою перевіркою, проте ними не забезпечено ефективний контроль за дотриманням фінансової дисципліни, внаслідок чого допущено незаконні та проведені не за цільовим призначенням видатки на суму близько 25 млн грн., інші порушення фінансової дисципліни на суму 12,3 млн грн. Крім того, через недостатню роботу органів Фонду з наповнення його бюджету тільки вибіркоким методом виявлено втрачених доходів на суму близько 3,4 млн гривень (табл.2.3.).

Таблиця 2.3.

Фінансові порушення у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві у 2016-2017 роках

Причини фінансових порушень	Сума, млн. грн.
Низька якість управлінських дій щодо наповнення доходної частини бюджету Фонду	3,4
Завищення видатків на утримання органів Фонду	17,6
Проведення незаконних та необґрунтованих видатків	7,0

Порушення законодавства при проведенні тендерних процедур	4,5
Не ефективне використання коштів на проведення профілактичних заходів	7,8

Джерело: Складено автором за даними www.dkrs.gov.ua

Внаслідок невиконання бюджету за доходами із січня 2017 року по січень 2017 року кредиторська заборгованість Фонду зросла з 222,4 до 288,6 млн грн., або на 30 %. Із загальної суми заборгованість за розрахунками з Пенсійним фондом на 01.01.2017 становила 200,1 млн грн., з яких заборгованість у сумі 136,1 млн грн. виникла впродовж 2015–2014 років і її виплата була реструктуризована на 24 місяці.

Незважаючи на дефіцит бюджету органами Фонду не в повній мірі забезпечено його наповнення. Зокрема, під час перевірки спільно проконтрольовано 1,8 тис. підприємств щодо повноти внесення ними страхових внесків і виявлено: в результаті заниження бази нарахування страхових внесків та страхових тарифів недонараховано платежів (з урахуванням застосованих фінансових санкцій) на загальну суму 415 тис. гривень [2].

Слід зазначити, що значні суми недоотримує бюджет Фонду від надходжень капіталізованих платежів, стягнення яких передбачено ст. 46 Закону України "Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування". До 2017 року механізм стягнення цих платежів не був відпрацьований, і тільки у лютому 2017 року дирекція Фонду довела до регіональних управлінь Тимчасове положення про порядок розрахунку та сплати капіталізованих платежів. Внаслідок такої бездіяльності Фонд за 2016 – 2017 роки недоотримав більш як 2,8 млн грн.

Ще двома причинами втрат доходів Фонду є незастосування фінансових санкцій до недобросовісних платників та незаконне зниження розмірів страхових тарифів для окремих платників.

Суттєвими є і порушення у використанні коштів Фонду, які спрямовуються на здійснення його основної діяльності.

Так, всупереч вимогам законів про Державний бюджет України на 2016 та 2017 роки, у бюджеті Фонду завищено видатки на утримання його органів (відповідно на 9,5 та 8,1 млн грн.). Отже, зазначені видатки є нераціональними. Слід наголосити, що резерви для забезпечення необхідних видатків у визначених законодавством межах були, оскільки у складі загальних видатків на 2013 рік стимулюючі виплати дорівнювали близько 22 млн грн., або 40 % загальних видатків з оплати праці, а у 2014 році обсяг стимулюючих виплат у загальних видатках з утримання органів Фонду становив 24,7 млн грн. [2].

Поряд з цим, органами Фонду допускалися численні порушення Закону України "Про закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти". Так, упродовж періоду, що перевірявся, без застосування тендерних процедур проведено закупівлю товарно-матеріальних цінностей загалом на суму 3,4 млн грн., а внаслідок обрання переможцями учасників, що вимагали за свій товар найвищу ціну, та інших порушень законодавства зайво витрачено 553 тис. грн. коштів Фонду.

Отже, можна сказати, що основними порушеннями у Фонді соціального страхування від нещасних випадків на виробництві є: порушення законодавства при проведенні тендерних процедур, низька ефективність використання коштів для фінансування матеріального забезпечення та надання соціальних послуг застрахованим особам, незаконні витрати коштів на утримання органів Фонду, низька якість управлінських дій щодо наповнення доходної частини бюджету Фонду.

Наслідком таких порушень є перш за все, втрата доходів в системі соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, зниження її загальної ефективності.

З врахуванням результатів фінансового контролю та результатів проведеного аналізу стану формування та використання коштів у Фонді можна визначити зовнішні та внутрішні ризики системи державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, що впливають на досягнення її основної мети функціонування – забезпечення гідного рівня соціального захисту населення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Зовнішні та внутрішні ризики системи державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Зовнішні ризики	Внутрішні ризики
Зміна економічних умов, в яких реалізуються заходи соціальних програм	Неефективне управління коштами через недоліки в плануванні або ж відсутність обґрунтованого прогнозування і планування
Зміна законодавчо-нормативної бази, що регулює соціально-економічні відносини	Низька ефективність системи відомчого фінансового контролю
Не забезпечення політичної сталості влади	Наявність фактів незаконного використання фінансових та матеріальних ресурсів
Прийняття нових соціальних програм, які можуть вплинути на реалізацію вже існуючих програм	Відсутність необхідних ресурсів для проведення аудиту ефективності в необхідному обсязі

На нашу думку, глибока аргументація контрольних заходів і доказовість паритетності інтересів у розподілі фінансових ресурсів, у їх мобілізації, в раціональному використанні можуть збільшити запит громадськості на виконання контрольних дій у соціальній сфері держави та у системі соціального страхування, зокрема.

В той же час, важливим є приведення технології контрольного процесу у соціальній сфері до світових стандартів, визнання високої якості контролю та забезпечення його незалежності. Фінансовий контроль за аналогічним висловом А. Сидорчука має стати «лікарем системи соціального захисту населення», а не її «караючим мечем» [40]. Результати контролю мають допомогти вибудувати фінансову стратегію держави у сфері державного соціального страхування в цілому та у сфері державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, зокрема.

РОЗДІЛ 3

ВДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНОГО СОЦІАЛЬНОГО СТРАХУВАННЯ ВІД НЕЩАСНИХ ВИПАДКІВ НА ВИРОБНИЦТВІ

3.1. Світовий досвід соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Ефективним методом прогнозування державного регулювання соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні є вивчення зарубіжного досвіду та аналіз проведених змін в даній сфері в інших державах.

Слід зауважити, що система соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в Німеччині визнана кращою у світі. Причинами цього є, перш за все, те, що починаючи з 1995 року показник зареєстрованих нещасних випадків на кар'єрах та підземних шахтах знизився більш ніж на 76%, що є видатним досягненням [31].

Ці успіхи стали безпосереднім результатом наполегливості та уваги роботодавців Німеччини, які змінили своє ставлення та усвідомили важливість безпеки праці та охорони здоров'я. Покращення безпеки праці та підвищення відповідальності працівників в цій ключовій сфері є важливою складовою корпоративної управлінської стратегії в Німеччині. Робоче середовище та умови праці постійно знаходяться в центрі уваги та систематично і послідовно покращуються.

Важливе значення має також система заохочень, призначена стимулювати інвестиції роботодавців в безпеку праці та охорону здоров'я. Премії компаніям, в яких показники з безпеки праці та охорони здоров'я нижче за середні, фінансуються за рахунок додаткових внесків. Метою системи преміювань є підтримка інновацій, введення матеріальних винагород за досягнення, сприяння поширенню кращих практик, виконання вимог страхових компаній та підвищення зацікавленості роботодавців в інвестиціях в безпеку праці. Премії виплачуються за різні починання, наприклад, за

запровадження систем управління безпекою праці та охороною здоров'я, за інвестиції в сучасні заходи безпеки та покращення стану здоров'я, за суворе дотримання безпечної поведінки, за проведення попереджувальних заходів, за управління інвалідизацією.

Початок соціальному страхуванню від професійних захворювань і нещасних випадків в цій країні було покладено в 1884 р. Нині підприємства різних галузей промисловості об'єднані в професійні товариства, мета яких профілактика і страхування працівників від захворювань і нещасних випадків. Зі створенням товариств право страхування переходить від підприємця до цих організацій, і у разі страхового випадку працівник звертається саме до них [31].

У ФРН налічується 108 незалежних одне від одного професійних товариств. В 35 з них об'єднані наймані працівники промислових підприємств, в 7 - будівельні робітники, в трьох - транспортні і т.д.

Управління органами страхування від професійних захворювань і нещасних випадків здійснюється зборами представників на паритетних засадах застрахованими і роботодавцями.

Рівні страхових внесків визначаються зборами представників професійних товариств і розглядаються на федеральному рівні. Після цього страховий тариф стає обов'язковим. Внески сплачує роботодавець. Перевірка тарифу безпеки здійснюється один раз на п'ять років.

На підприємствах і в організаціях Німеччини діє 600 тарифів безпеки, що розраховуються на основі статистичних спостережень за настанням страхових випадків. Такий диференційований підхід забезпечує достатність бюджетів професійних страхових товариств. Страхові внески, наприклад, на шахтних підприємствах становлять 15% до заробітної плати, а в адміністративних об'єднаннях - 0,6%. Бюджетна політика страхових товариств створює можливість перерозподілу в їхніх рамках грошових коштів.

Структура витрат системи соціального страхування така: 1,5% від усього обсягу коштів витрачається на профілактичні заходи, 25% - на реабілітацію, 62% - на грошові виплати і пенсії, 11,5% - на адміністративні витрати [31].

При нещасному випадку на виробництві або професійному захворюванні за рахунок страхової системи забезпечуються:

- оплата повного медичного лікування;
- допомога з професійного відновлення (в тому числі за необхідності і перекваліфікації);
- допомога з соціальної інтеграції і додаткова допомога;
- грошові виплати застрахованій особі, а в разі її загибелі особам, які перебували на утриманні застрахованого [31].

Виплати за системою страхування від нещасних випадків на виробництві надаються незалежно від вини застрахованого.

Нещасні випадки на виробництві зумовлюють значні втрати часу, підвищення страхових внесків, знищення або пошкодження обладнання, зниження продуктивності праці, значні штрафні санкції, витрати коштів на експертизи та ін. Відомі навіть такі випадки, коли аварії спричиняли катастрофічні наслідки, і підприємства переставали існувати.

Охорона праці включає в себе не тільки попередження травматизму та профзахворювань на робочих місцях, а й питання безпеки продукції, що виробляється, охорону навколишнього середовища, безпеку працівників підрядних організацій, відвідувачів тощо.

Досвід Канади щодо діяльності з безпеки праці та страхування від нещасних випадків є актуальним для України в частині інформування підприємців та працівників про права та пільги застрахованих, про допомоги та виплати потерпілим, про обов'язки підприємця та страхової організації. Цікавим у практиці Канади є відшкодування шкоди потерпілим: до досягнення пенсійного віку виплати здійснюються страховою організацією, а

після – пенсія виплачується за рахунок коштів Державного бюджету або ж Пенсійного фонду.

Правову основу охорони праці у Швейцарії складають Закон «Про страхування від нещасних випадків», Закон «Про працю», а також Закон «Про безпеку технічного устаткування й апаратури». Закон «Про страхування від нещасних випадків» містить у собі заходи профілактики від нещасних випадків і професійних захворювань. У Законі «Про працю» викладено правові вимоги про працю, спеціально зорієнтовані на завдання охорони здоров'я зайнятих на виробництві працівників [31].

Інноваціями законодавчого характеру останніх років у Законі «Про страхування від нещасних випадків» і в Законі «Про працю» можна назвати набуття чинності постанов, які стосуються фабрично-заводських лікарів та інших фахівців з охорони праці.

За Швейцарським інститутом страхування від нещасних випадків закріплено питання, що стосуються перевірки відповідності устаткування і його функціонування до декларованих стандартів, а також уживання необхідних заходів або проходження технічного тестування. Устаткуванням непромислового призначення займається Консультаційний орган з питань запобігання нещасних випадків, а також різного роду спеціалізовані організації.

У Швейцарії поки ще малопомітним залишається вплив соціальних партнерів. У той же час розроблювані в комісіях ЄС норми та стандарти з охорони праці, безпеки технічного устаткування впроваджуються в національні нормативи й публікуються у відповідних виданнях.

Як відомо, охорона праці спрямована на запобігання травматизму й забезпечення сприятливих виробничих умов. Принцип, що поділяють всі країни, які входять в ЄС – відповідність національних систем охорони праці до нових технологій та систем організації праці, що означає визнання зростаючої ролі охорони праці.

Керівні органи ЄС прагнуть до об'єднання зусиль держав-членів Євросоюзу в цій області: видаються нормативні документи з охорони праці, що охоплюють різні аспекти виробничої діяльності, зокрема, вони включаються в національні закони з охорони праці, постійно підвищуючи планку вимог щодо її умов.

Для практичного втілення в життя положень стратегії Єврокомісія використовує всі наявні інструменти законодавче регулювання, соціальний діалог, практику корпоративної соціальної відповідальності, економічні стимули.

На сьогодні країни ЄС приділяють зростаючу увагу пошукам шляхів, що ведуть до поліпшення виробничого середовища, посилення охорони праці. Створено Європейський фонд поліпшення умов життя і праці, який є однією з організацій ЄС [31].

Неабияке значення доля охорони праці має також питання підготовки фахівців з охорони праці або ще як їх називають – інженерів охорони праці.

Проведемо паралель та проаналізуємо практичний досвід навчання охорони праці в Німеччині. Останніми роками у Німеччині формується новий погляд на охорону праці, який відрізняється від традиційного. Тому у багатьох фірмах охорона праці розглядається не як вимога суспільства про збереження здоров'я громадянина, а як основна мета підприємства на рівні з комерційним успіхом.

Підготовка фахівця з безпеки на виробництві поставлена у ФРН таким чином, що диплом з охорони праці людина отримує майже в 30 років, тобто вже в зрілому віці.

Що ж до України, то на сьогоднішній день діє Типове положення про громадського інспектора з охорони праці. Громадський інспектор здійснює громадський контроль за дотриманням законів, інших нормативно-правових актів з охорони праці, виконанням роботодавцем і уповноваженими ними посадовими особами заходів щодо запобігання нещасним випадкам на виробництвах та професійних захворювань. Зауважимо, що інспекторам з

охорони праці за національним законодавством немає вікових обмежень, на відміну від ФРН.

Необхідно погодитися з думкою Е.М. Лібанової, що міжнародний досвід, адаптований до умов України, може бути дуже корисним при реалізації завдань, пов'язаних з поліпшенням стану охорони праці в нашій державі. У світовій практиці у сфері охорони праці давно і успішно застосовуються підходи, в основі яких лежить принцип запобігання нещасним випадкам і профзахворюванням [25].

За дослідженням Е.М. Лібанової, вирішення проблеми охорони праці слід починати із забезпечення його безпеки при розробці нових технологій і устаткування, організації виробничих процесів і контролю за поведінкою людини. Особлива увага повинна приділятися розробкам охорони праці на малих та середніх підприємствах [25].

Держава, в основному, передбачає послідовність національної політики в охороні праці і прагне виконувати вимоги Європейської соціальної хартії й інших міжнародних протоколів щодо дотримання прав працюючих на безпечні умови, проте реалізація правової бази є недостатньою через відсутність підзаконних актів, які б чітко регламентували окремі положення законів, механізмів їх впровадження, недостатність бюджетного фінансування, контролю і відповідальності за їх виконання.

Отже, міжнародний досвід для регулювання системи соціального страхування від нещасних випадків на виробництві в частині поліпшення охорони праці в Україні є важливим і необхідним як в нормативній, правовій діяльності, так і в практичній роботі. Окреслені проблеми охорони праці є комплексними і вирішення їх можливе при підвищенні соціальної відповідальності роботодавців, поліпшення взаємодії державних та місцевих органів влади, підвищення загального рівня керованості в країні. Україні доцільно запозичити досвід інших країн, які оптимізацію видаткової частини системи соціального страхування від нещасних випадків розглядають через поліпшення стану охорони праці на підприємствах, зниження рівня

професійної та виробничої небезпеки. Такий механізм розвитку системи соціального страхування від нещасних випадків в свою чергу дозволяє збільшувати розміри страхових виплат постраждалим від нещасних випадків на виробництві.

3.2. Розвиток фінансового забезпечення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві

Незважаючи на заходи, що вживаються роботодавцями щодо створення безпечних умов праці на кожному робочому місці, робочими органами виконавчої дирекції Фонду соціального страхування, центральними та місцевими органами виконавчої влади, які здійснюють контроль та нагляд за станом охорони праці в галузях економіки, рівень виробничого травматизму та профзахворюваності залишається ще досить високим.

Вивчення наукових досліджень, концепцій вітчизняних та іноземних фахівців у сфері страхування від нещасних випадків на виробництві дозволило визначити завдання, які потребують наукового вирішення. Важливим серед них є реформування системи страхування від нещасних випадків на виробництві в Україні з метою перетворення її на ефективну систему соціального та фінансового захисту працюючих. При цьому потребують реалізації профілактичні заходи, спрямовані на запобігання нещасних випадків та професійних захворювань на виробництві. Це вимагає вирішення питань охорони праці та промислової безпеки, посилення відповідальності організаторів (власників) виробництва за невиконання вимог безпеки, несвоєчасне визначення виробничих ризиків та вжиття запобіжних заходів.

Розробляючи сучасну модель соціального страхування від нещасних випадків, Держнагляд охорони праці України звернувся до зарубіжного (насамперед — німецького) досвіду, тобто була здійснена адаптація світової практики до вітчизняних умов, яка створила ряд принципових особливостей.

Так, схема обов'язкового страхування в Німеччині побудована за жорстким галузевим принципом: кілька десятків страхових компаній (так званих професійних товариств) працюють кожна винятково у своїй галузі [31]. В українській же системі передбачений один страховик — Фонд соціального страхування.

Ще одна важлива проблема в роботі Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві залишається досі невирішеною. Згідно з чинним законодавством, одним з основних завдань фонду є профілактика нещасних випадків. Цей напрям своєї діяльності виконавча дирекція виконує не досить ефективно. Законодавчо визначений перелік профілактичних заходів, які мають здійснюватися фондом. Але він не лише не виконує їх власними силами, а й не фінансує заходи, які мусять бути вжиті органами виконавчої влади в межах програм і договорів. Виплати компенсації постраждалим усувають лише наслідки, не викорінюючи причину. За статистичними даними, одна травма обходиться державі в середньому в 2 тис. грн., а травма зі смертельним кінцем — близько 30 тис. грн. При регулярному зниженні загального травматизму на 15% і смертельного — на 7% щорічна економія коштів фонду становитиме близько 20 млн. грн. [31].

Таким чином можна стверджувати, що для підвищення ефективності системи страхування від нещасних випадків краще не допускати нещасні випадки на виробництві, аніж щороку збільшувати виплати для їхньої компенсації. А це, в свою чергу, потребує збільшення витрат на проведення конструктивних заходів щодо зменшення ризику нещасного випадку та захворюваності на виробництві. Тому нами підтримується пропозиція Слюсаренко К.В. щодо необхідності розробки в Україні державної програми щодо зменшення виробничого ризику: «Розвиток системи заходів щодо зниження професійних ризиків на підприємствах» [42]. Головна ціль даної програми повинна полягати в забезпеченні сталого зниження виробничого ризику для зменшення травматизму на виробництві. В такому випадку доцільно виокремити перелік майбутніх завдань цієї програми:

- удосконалення фундаментальних і прикладних науково-методичних основ управління ризиками для зменшення травматизму на виробництві й обґрунтування їх ефективних напрямків;
- розробка підходів нормативно-правового забезпечення й удосконалення нормування ризиків, їхнього моніторингу й державного контролю, а також прогнозування наслідків несприятливих впливів на здоров'я працівників;
- ідентифікація небезпеки для виробництва факторів різної генези;
- розвиток медико-профілактичних технологій, матеріально-технічної бази, методів і способів ранньої діагностики й корекції несприятливих наслідків виробництва й нещасних випадків з посиленням доказової ланки впливу факторів ризику на здоров'я працюючого й профілактичної спрямованості дій;
- удосконалення механізму економічного регулювання діяльності щодо запобігання ризиків, оцінки економічних наслідків і розмірів шкоди здоров'ю працівників;
- розробка й впровадження механізму відшкодування й страхування збитку, пов'язаного з ризиком для здоров'я людини;
- створення багаторівневої системи надання спеціалізованої й реабілітаційної медичної допомоги працівникам при впливі факторів ризику;
- підготовка фахівців медичного профілю з управління ризиками для зменшення травматизму на виробництві [42].

Виходячи з наведених завдань даної програми пропонуються наступні заходи з її реалізації:

- розробка й впровадження Концепції державної політики в галузі зниження керованих факторів виробничого ризику;
- створення уніфікованої науково-методичної бази оцінки й управління ризиками для здоров'я, пов'язаними із професійними факторами;

- впровадження структурно-функціональної й економічної моделі демпфірування керованих ризиків у системі охорони здоров'я, у тому числі на базі стандартизації робіт і послуг;
- розробка стратегічних планів дій (що включають організаційні, санітарно-гігієнічні, лікувально-оздоровчі, санітарно-технічні, освітньо-виховні й інші заходи) щодо досягнення етапних рівнів ризику з виділенням найбільш ефективних заходів;
- обґрунтування й реалізація заходів щодо вдосконалювання системи охорони здоров'я (моделі функціонування в зонах з різним ступенем ризику для здоров'я);
- обґрунтування нормативно-правових актів, які забезпечують обов'язковість мінімізації рівнів ризику в ході соціально-економічних реформ в Україні й розвитку окремих територій, у тому числі регламентуючу вплив джерел ризику;
- установлення цільових критеріїв мінімального ризику, установлення й визначення етапних критеріїв прийняттого ризику для здоров'я пріоритетних контингентів населення для різних видів ризику (репродуктивний, канцерогенний та ін.), у тому числі на територіях із природно-дефіцитним і антропогенним навантаженням;
- розробка регіональних критеріїв рівня впливу факторів ризику;
- розробка порядку й механізму компенсації потерпілим організаціям різних рівнів, юридичним і фізичним осіб, пов'язаним з виробничим ризиком для здоров'я населення в якості стимулювання інвестицій у зниження виробничого ризику;
- розробка й впровадження єдиної методики оцінки соціально-економічної ефективності заходів зі зниженню ризику на виробництві із застосуванням прогнозування величини й стабільності ефекту;
- встановлення основних причин травматизму, а також факторів ризику на виробництві;

- оцінка керованості пріоритетних факторів ризику за допомогою санітарно-гігієнічних, профілактичних заходів;
- організація моніторингу й оцінки результатів впровадження заходів щодо зниження ризику з регулярною оцінкою короткострокових, середньострокових і довгострокових ефектів;
- розробка й впровадження навчальних модулів, які сприяють зниженню ризику травматизму й професійних захворювань;
- розробка учбово-методичних матеріалів для фахівців в області оцінки ризику;
- організація науково-практичних конференцій, семінарів, симпозіумів із залученням міжнародних експертів, підготовка й видання навчальних підручників, монографій, брошур, рекламної продукції тощо;
- організація міжнародного співробітництва в
- сфері підготовки й підвищення кваліфікації фахівців з оцінки й управління виробничим ризиком;
- розробка механізму формування соціально відповідального світогляду в посадових осіб і мотивації особистої відповідальності за своє здоров'я працівників підприємств [41].

На наш погляд, на особливу увагу заслуговує впровадження комплексної системи страхування від нещасних випадків на виробництві за участю комерційних страхових компаній. Об'єктом даного страхування є майнові інтереси, пов'язані з життям і здоров'ям працівників підприємства, а його метою — забезпечення застрахованим особам при виникненні нещасного випадку права на отримання медичної допомоги за рахунок нагромаджених коштів та фінансування профілактичних заходів. Комерційне страхування від нещасних випадків на виробництві в більшій або меншій мірі присутнє майже у всіх країнах, займаючи ведучі місця на національних страхових ринках. Це пояснюється тим, що державних або обов'язкових страхових фінансових ресурсів у даний час недостатньо для надання населенню фінансової допомоги на рівні найбільш сучасних медичних

стандартів. За загальносвітовими стандартами комерційне страхування від нещасних випадків на виробництві покриває дві групи ризиків, які виникають у зв'язку з захворюванням:

- витрати на медичні послуги по відновленню здоров'я, реабілітації та догляду;
- втрату трудового доходу, викликану неможливістю здійснення професійної діяльності як під час захворювання, так і після нього при настанні інвалідності.

При страховому покритті медичних витрат страховик відшкодовує фактичні витрати, пов'язані зі здійсненням лікування і відновленням здатності до праці. Таким чином, страхування медичних витрат є страхуванням збитку і захищає клієнта від раптово виникаючих витрат.

При страховому покритті втрати доходу страховик виплачує застрахованому грошове відшкодування за день хвороби. Розмір відшкодування і дата початку його виплати обумовлюються в договорі і залежать від трудового доходу, який отримує застрахований, і дня, встановленого трудовим законодавством або діючою системою соціального страхування, до якого втрата трудового доходу в результаті захворювання покривається або роботодавцем, або обов'язковим медичним страхуванням. Таким чином, страхування втрати трудового доходу служить для захисту особистого доходу застрахованого.

Необхідно відмітити, що в Україні комерційне страхування від нещасних випадків на виробництві відрізняється від страхування, прийнятого закордоном, відсутністю страхового захисту, пов'язаного з втратою доходу в результаті хвороби. Той факт, що у вітчизняному комерційному страхуванні від нещасних випадків на виробництві відсутнє страхування втрати доходу, пов'язаний з двома факторами. По-перше, в Україні втрату трудового доходу під час хвороби компенсує соціальне страхування, що донедавна поширювалося на все зайняте населення. По-друге, під час прийняття законодавчих актів, які регулюють організацію такого страхування, у

потенційних споживачів не було потреби в таких гарантіях, а у вітчизняних страховиків не було достатньої фінансової та актуарної бази для відповідних пропозицій. У сучасних умовах доповнення комерційного страхування від нещасних випадків на виробництві страхуванням утрати доходу стає все більш актуальним, оскільки росте число індивідуальних підприємців і осіб вільних професій, які не підлягають обов'язковому соціальному страхуванню та у випадку хвороби втрачають свій особистий дохід.

Підтримуємо авторську систему Слюсаренко К.В. [42] страхування від нещасних випадків на виробництві, яка включає в себе сегмент комерційного страхування і спрямована на підвищення ефективності даних процесів як на мікро-, так і на макрорівні (Додаток Б).

Реалізація запропонованих в роботі методичних розробок та практичних рекомендацій сприятиме ефективному реформуванню системи страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань відповідно до науково обґрунтованих концептуальних засад формування системи страхування від нещасних випадків на виробництві, яка відповідає сучасним світовим тенденціям та враховує особливості розвитку реального сектору та страхового ринку України.

ВИСНОВКИ І ПРОПОЗИЦІЇ

У випускній кваліфікаційній роботі здійснено узагальнення теоретичних та практичних засад фінансового забезпечення державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві. За результатами проведених досліджень у роботі зроблено такі основні висновки.

По-перше, дослідження теоретичних засад страхування від нещасного випадку на виробництві показало, що страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання є важливою складовою системи соціального захисту населення та системи державного соціального страхування, зокрема. Даний соціальний інститут сприяє підвищенню стабільності в суспільстві та економіці, сприяє гармонізації трудових відносин на підприємствах, в установах та організаціях.

По-друге, система державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві, що функціонує в Україні ґрунтується на чинному законодавчо-нормативному забезпеченні, має відповідну мету, функції, принципи роботи. Фінансова діяльність Фонду державного соціального страхування направлена на забезпечення законодавчо встановленого рівня соціальних страхових виплат.

По-третє, результати проведеного аналізу стану формування та використання коштів Фонду державного соціального страхування дозволяють стверджувати, що ризик настання нещасного випадку на виробництві або профзахворювань в Україні у 5 – 8 разів вищий, ніж у розвинутих країнах. Серед причин нещасних випадків у 2019 році переважають організаційні - 78%. Через технічні причини сталося - 14% нещасних випадків, психофізіологічні – 8% нещасних випадків.

У 2019 році на підприємствах України травмовано 80% чоловіків та 20% жінок від загальної кількості травмованих по Україні. Найвищий рівень

виробничого травматизму спостерігається серед працівників віком від 40 до 50 років, незважаючи на їх професійний досвід, знання норм та правил охорони праці. До найбільш травмонебезпечних галузей економіки та видів робіт відносяться: підземне видобування кам'яного вугілля; вирощування зернових та технічних культур; діяльність лікарських закладів; чорна металургія; будівництво будівель.

По-четверте, встановлено, що видатки даного Фонду мають стабільний показник питомої ваги у структурі ВВП країни – близько 1% протягом 2017-2019 рр.

Визначено, що переважну частку у бюджеті Фонду складають видатки на матеріальне забезпечення та соціальні послуги потерпілим від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань. Негативною є тенденція щодо нестабільного фінансування видатків на профілактику нещасних випадків на виробництві.

По-п'яте, визначено, що для підвищення ефективності системи страхування від нещасних випадків краще не допускати нещасні випадки на виробництві, аніж щороку збільшувати виплати для їхньої компенсації. А це, в свою чергу, потребує збільшення витрат на проведення конструктивних заходів щодо зменшення ризику нещасного випадку та захворюваності на виробництві. Тому автором підтримується пропозиція щодо розробки в Україні державної програми щодо зменшення виробничого ризику:

«Розвиток системи заходів щодо зниження професійних ризиків на підприємствах». Головна ціль даної програми повинна полягати в забезпеченні сталого зниження виробничого ризику для зменшення травматизму на виробництві.

Подальший розвиток системи державного соціального страхування в цілому та страхування від нещасних випадків на виробництві має відбуватись на основі постійного її вдосконалення з метою підвищення рівня соціального захисту населення від наслідків страхових ризиків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Байбекова О. Фонди-годівниці: Про результати перевірки фондів загальнообов'язкового державного соціального страхування, оприлюднені на нараді за участю Президента України[Електронний ресурс].- Режим доступу: http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/uk/publish/article?art_id=35031&cat_id.
2. Байбекова О.О. Якщо не ми, то хто? Або особливості контролю в соціальній сфері / О.О. Байбекова // Фінансовий контроль. – 2013. – №3 (26). – С. 15 – 17.
3. Бюджет Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві на 2015 рік [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.nau.kiev.ua/index.php?page=hotline&file=388632-03112011-0.txt>.
4. Відшкодування матеріальної шкоди потерпілим [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.social.org.ua/activity/kompensac_activity
5. Внукова Н. М. «Соціальне страхування» : навчальний посібник / Н. М. Внукова. – К. : Центр учбової літератури, 2009 – 412 с.
6. Внукова Н.М., Кузьминчук Н.В. Соціальне страхування: Навчальний посібник.- К.: Кондор, 2017. — 352с.
7. Гараджа М. Ю. Мониторинг результативности бюджетных расходов: основные этапы внедрения на местном уровне / Гараджа М. Ю. – М.: Фонд «Институт экономики города», 2009. – 48 с.
8. Загальнообов'язкове державне соціальне страхування та пенсійне забезпечення у цифрах та фактах : інформаційна довідка Міністерства праці та соціальної політики України та Пенсійного фонду України. – К., 2019. – 67 с.
9. Звіт про страхову діяльність Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України, стан охорони праці в народному господарстві, соціальний захист потерпілих на виробництві, використання страхових коштів у 2015 році [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1041.43449.0>

10. Звіти про формування та використання бюджету Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві у 2016-2019 рр. [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.social.org.ua/>.

11. Іванческул О. Сучасний стан та перспективи розвитку соціального страхування в Україні. [Електронний ресурс] / О. І. Іванческул, О.В. Хацевич // Режим доступу: http://www.rusnauka.com/2_KAND_2017/Economics/78370.doc.htm.

12. Інформаційно-аналітичні матеріали до парламентських слухань на тему: «Про стан промислової безпеки та охорони праці» [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://invalidshakter.wordpress.com/2018/12/17>.

13. Історія розвитку Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві[Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.social.org.ua/about/history>

14. Калінеску Т. В. Соціальне страхування: навчальний посібник / Т. В. Калінеску, Ю. А. Ромновська, О. М. Антіпов. – Луганськ: від СНУ ім. В. Даля, 2013. – 516 с.

15. Карамішева Л . Є. Особливості запровадження та адміністрування єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування в Україні / Л . Є. Карамішева. - Інвестиції: практика та досвід.- 2011.- № 16. – С .120-123.

16. Козоріз Г. Г. Зарубіжний досвід формування ефективних інститутів соціального страхування / Г. Г. Козоріз / Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України : зб. наук. пр. / Ін-т регіональних досліджень НАН України. – 2013. – Вип. 1 (99). – С. 176 – 185.

17. Колосок А.М. Соціальне страхування в контексті становлення соціального діалогу // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 3 (81). – С. 129–135.

18. Конопліна Ю. С. Система соціального страхування в контексті сучасних економічних і демографічних тенденцій: монографія / Ю. С. Конопліна. – Суми: Університетська книга, 2011. – 100 с.

19. Конопліна Ю. С. Соціальне страхування : навч. посібник / Ю. С. Конопліна. – Суми : ВТД «Університетська освіта», 2008. – 224 с.
20. Конституція України: Закон України від 28.06.1996р. № 254к/96-ВР.
21. Концепція соціального забезпечення населення України: Постанова Верховної Ради України від 21.12.1993р. №3758-ХІІ.
22. Кречотень І. М. Проблеми розвитку системи загальнообов'язкового державного соціального страхування в Україні / І. М. Кречотень // Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Сер. «Економічні науки». – 2015. – № 4(1). – С. 80 – 84.
23. Людський розвиток в Україні: можливості та напрями соціальних інвестицій / НАН України; Інститут демографії та соціальних досліджень; Державний комітет статистики України / Е.М. Лібанова (ред.). — К. : Інститут демографії та соціальних досліджень НАН України, 2006. — 356с.
24. Москаленко О. В. Основні засади загальнообов'язкового державного соціального страхування в умовах ринкової економіки: монографія / О. В. Москаленко. – Харків : Юрайт, 2012. – 400 с.
25. Національна система загальнообов'язкового державного соціального страхування: сучасні проблеми та стратегія розвитку / під ред. Е. М. Лібанової; Ін-т демографії та соціол. дослідж. – К., 2006. – 178 с.
26. Новосельська Л.І., Цігуш Ю.Ю. Уніфікація фінансових потоків у системі соціального страхування // Науковий вісник НЛТУ України: Збірник науково-технічних праць. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2014. – Вип.19.3. – С.235-238.
27. Обов'язкове державне страхування від нещасного випадку на виробництві і професійного захворювання, що спричинило втрату працездатності [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://advocatesanswers.in.ua/ix-/196-2018-05-02-08-43-03.html>.
28. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування [Електронний ресурс] : закон України від 14.01.98 р. № 16/98–ВР.– Режим доступу до закону: <http://www.rada.gov.ua/>.

29. Основні причини виробничого травматизму і професійної захворюваності. Заходи щодо їх попередження [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://info-works.com.ua/referats/BJD/614.html>

30. Охорона праці - міжнародний досвід для України [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://www.rusnauka.com/6_PNI_2011/.

31. Пономаренко Є. Б. Сучасні тенденції адаптації закордонного досвіду соціального страхування в Україні / Є. Б. Пономаренко // Вісник ЖДТУ. – 2013. – № 1 (13). – Серія: Економічні науки. – С. 309 – 315.

32. Про вдосконалення виявлення, обліку та профілактики професійних захворювань в Україні [Електронний ресурс].- Режим доступу: http://uazakon.com/documents/date_86/pg_gfcasx.htm

33. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон України від 05.10.2000р. №2017 – III. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

34. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 23.04.1999 р. №1105. [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

35. Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон України від 08.07.2010 р. №2464 [Електронний ресурс]. – Доступний з: <http://www.rada.gov.ua>.

36. Розвиток охорони праці [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://chtei-knteu.cv.ua/reu2011/viewtopic.php?t=455&sid=e9a843aa24>.

37. Розвиток соціального діалогу в Україні: нові реалії [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.ooru.org.ua/recent/35.html>

38. Розслідування нещасних випадків: випадків: кому не вигідно? [Електронний ресурс].- Режим доступу: <http://www.psv.org.ua/arts/>.

39. Савченко Н. Г. Соціальне страхування: [навч. посіб.] / Н. Г. Савченко. К.: Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2009. – 172 с.

40. Сидорчук А. А. Оцінка збалансованості фінансових ресурсів державного соціального страхування [Електронний ресурс].- Режим доступу:

http://www.nbuuv.gov.ua/portal/soc_gum/nie.

41. Слюсаренко К. В. Визначення сутності страхування від нещасних випадків на виробництві / К.В Слюсаренко. -Наука й економіка // - 2011. - С.77-84.

42. Слюсаренко К.В. Напрямки удосконалення організації та фінансування страхування від нещасних випадків на виробництві // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 246 – 253.

43. Соціальне страхування: Підруч. для студ. вищ. навч. закл. / С.І. Юрій, М.П. Шаварина, Н.В. Шаманська. – К.: Кондор, 2004. -384с.

44. Стан травматизму та профзахворюваності в Україні [Електронний ресурс].- Режим доступу:<http://www.slv.com.ua/book/86/6052> .

45. Столяров В.Ф., Васечко Л.І. Економічний механізм соціального страхування // Фінанси України. – 2009. - №2. – С. 31-43.

46. Сторчак С. Плата за ризик страхування промислової безпеки — чинник економічного розвитку / С. Сторчак // Дзеркало тижня. – 2014. - № 5 (780). – С.34.

47. Тищенко О. В. Загальнообов’язкове державне соціальне страхування в Україні : теоретично-правові проблеми / О. В. Тищенко // Наук. вісн. Ужгород. нац. ун-ту. Сер. «Право». – 2014. – Вип. 24. – Т. 2. – С. 198 – 200.

48. Тесленко Т.І. Недоліки та переваги Закону України “Про збір та облік єдиного внеску на загальнообов’язкове державне соціальне страхування” № 2464 – VI від 08.07.2010 р. / Т.І. Тесленко, Л.Є. Рогозян. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/35_OINBG_2010/.

49. Фінанси України: інституційні перетворення та напрями розвитку: за ред. І.Я. Чугунова. – К.: ДННУ АФУ, 2009. – 848 с.

50. Perrin G. A hundred years of social insurance // Labor and Society.- 2007.- № 9 (October-December).- P. 399.

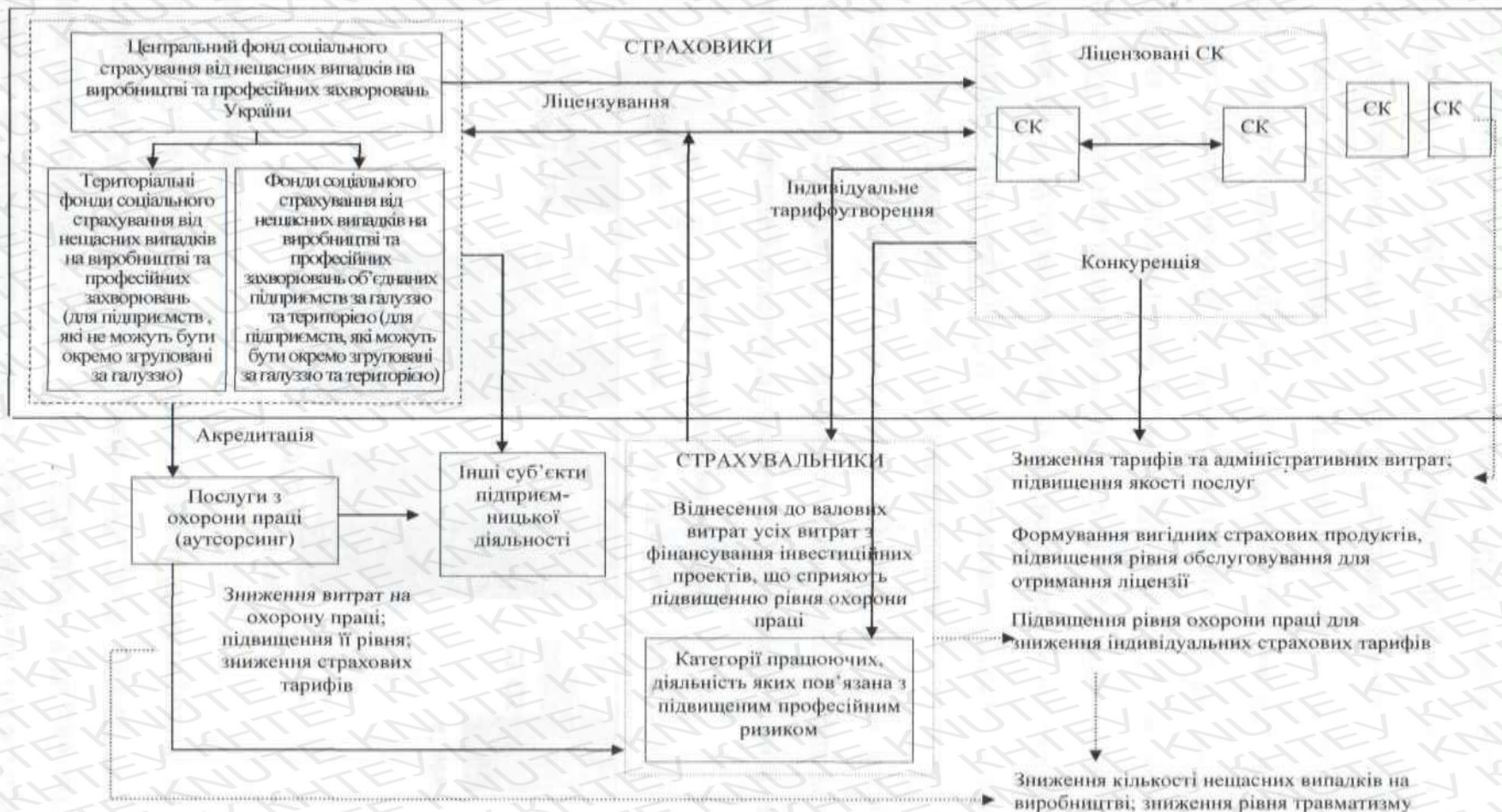

ДОДАТКИ

Бюджет Фонду соціального страхування України на 2020 рік

№ з/п	Показники бюджету	Сума коштів (тис. грн)	Питома вага (без залишку), %
	Залишок коштів на початок року	504 845	1,8%
I. ДОХОДИ			
1.	Страхові внески страхувальників та застрахованих осіб	28 636 437	99,7%
2.	Надходження з державного бюджету на виплату допомоги в пільгових розмірах громадянам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи	9 243	0,0%
3.	Інші надходження відповідно до закону	77 062	0,3%
Усього доходів		28 722 742	100,0%
Разом коштів з урахуванням залишку коштів на початок року		29 227 587	101,8%
II. ВИДАТКИ			
1.	Матеріальне забезпечення та соціальні послуги	17 320 809	60,3%
2.	Страхові виплати	9 755 248	34,0%
3.	Страхові витрати на медичну та соціальну допомогу	577 821	2,0%
4.	Профілактика страхових випадків	11 301	0,0%
5.	Видатки по виконанню обов'язків страховика	48 865	0,2%
6.	Витрати на розвиток та функціонування інформаційно-аналітичних систем Фонду	47 193	0,2%
7.	Адміністративно-господарські витрати	1 434 316	5,0%
Усього видатків		29 195 553	100,0%
Залишок коштів на кінець року		32 034	0,1%
В тому числі резерв коштів Фонду		32 034	0,1%

Система страхування від нещасних випадків на виробництві

Джерело: Слюсаренко К.В. Напрямки удосконалення організації та фінансування страхування від нещасних випадків на виробництві // Науковий вісник Ужгородського університету. – 2014. – Серія Економіка. Спецвипуск 33. Частина 2. – С. 252.